

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ДЕЯКІ МОДЕЛІ, МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ

PHENOMENON OF SOCIAL ADAPTATION OF FORCED UKRAINIAN MIGRANTS IN EASTERN EUROPEAN COUNTRIES: SOME MODELS, REGULATORY MECHANISMS

Катерина Баннікова¹

*Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
(вул. Лермонтовська, 27, м. Харків, 61024)*

Kateryna Bannikova

*Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"
(27, Lermontovskaya St., Kharkiv, Ukraine, 61024)*

Отримано: 03.04.2023. Затверджено: 28.04.2023

АНОТАЦІЯ

Війна в Україні призвела до найбільшої міграційної кризи в Європі з часів Другої світової війни. Понад 14,5 млн громадян виїхали з України після 24 лютого 2022 р., із них 11,7 млн – до країн Євросоюзу. Масштаби вимушеної міграції українців змусили країни ЄС вживати безпрецедентних заходів із надання нашим громадянам захисту від російської військової агресії. У статті проведено аналіз та виокремлено ключові моделі та механізми соціальної адаптації вимушених мігрантів з України в країнах Східної Європи (на прикладах таких аспектів у Польщі та Чехії). Зазначено, що феномен соціальної адаптації вимушених мігрантів з України в країнах Східної Європи, насамперед Польщі та Чехії, у свою чергу базується на комплексі об'єктивних і суб'єктивних чинників. Визначальними серед них є спорідненість етнічних коренів, історико-культурної спадщини, попередні багаті взаємозв'язки та досвід соціально-економічної взаємодії. Впроваджене в країнах ЄС регулювання тимчасового захисту вимушених мігрантів, моделі й механізми соціальної адаптації українців, які отримали такий статус, свідчать про системність та ефективність цих заходів.

¹ кандидат соціологічних наук, старший викладач; orcid 0000-0002-5696-1033; e-mail: kateryna3012@gmail.com

Водночас 30-відсотковий показник мігрантів, які не бажають повертатися в Україну, поглиблює проблему катастрофічних наслідків масштабної міграції для найціннішого капіталу України – її людського та інтелектуального ресурсу. Запропоновано напрями подальших наукових розвідок щодо європейських моделей та механізмів соціальної адаптації українських мігрантів, насамперед у країнах Східної Європи з їх подібною культурно-етичною ідентичністю, у контексті формування оптимальних умов і засад їхньої зворотної міграції та реінтеграції, а також можливості використання феномена соціальної адаптації вимушених мігрантів для реалізації європрагнень України, її входження в ЄС.

Ключові слова: тимчасовий захист; вимушена міграція; біженці; соціальна адаптація.

ABSTRACT

The war in Ukraine has led to the largest migration crisis in Europe since World War II. Over 14.5 million citizens have left Ukraine after February 24, 2022, with 11.7 million of them heading to European Union countries. The scale of forced migration by Ukrainians has compelled EU countries to take unprecedented measures to provide protection to our citizens against Russian military aggression. This article analyzes and identifies key models and mechanisms of social adaptation for forced migrants from Ukraine in Eastern European countries, using examples from aspects in Poland and the Czech Republic. It is noted that the phenomenon of social adaptation of forced migrants from Ukraine in Eastern European countries, primarily in Poland and the Czech Republic, is based on a complex of objective and subjective factors. The determining factors include ethnic roots, historical and cultural heritage, previous rich interconnections, and practices of socio-economic interaction. The implemented temporary protection regulations for forced migrants in EU countries, as well as the models and mechanisms of social adaptation for Ukrainians who have obtained such status, testify to their systematic nature and effectiveness. However, the 30% indicator of those unwilling to return to Ukraine exacerbates the problem of catastrophic consequences of mass migration for Ukraine's most valuable capital – its human and intellectual resources. The article suggests directions for further research on the issues of studying European models and mechanisms of social adaptation for Ukrainian migrants, particularly in countries with potentially similar cultural-ethnic identities in Eastern Europe, in terms of creating optimal conditions and principles for their reverse migration and reintegration, as well as the applicability of the phenomenon of social adaptation for forced migrants in realizing Ukraine's European aspirations and its accession to the EU.

Key words: temporary protection; forced migration; refugees; social adaptation.

I. ВСТУП

Глобалізація є одним із чинників динамічного діалектичного розвитку соціальних процесів та явищ у суспільстві, який впливає на поведінку соціальних суб'єктів незалежно від їх природи та функціональної належності. У загальному контексті соціальних трансформацій одним із визначальних аспектів виступає соціальна адаптація, яка є каталізатором якісних перетворень у тому або іншому соціальному середовищі. Соціальна адаптація відіграє важливу роль у житті людини й суспільства загалом, зосереджуючись на

точках дотику відмінних культур, світоглядів, національностей та інших детермінант, властивих різним соціальним суб'єктам, узгоджує їх взаємозалежність, асимілює відмінності й водночас підкреслює різноманітність.

Найбільшим викликом процесам соціальної адаптації мігрантів є військові конфлікти, коли певна частина населення змушена одночасно й швидко мігрувати у безпечні регіони. Можливість адаптації вимушених мігрантів до нових умов та іншого соціуму напряду залежить від ефективності дій та заходів приймаючої сторони, яка, у свою чергу, також змушена адаптуватися й трансформуватися для нівелювання наслідків міграційної кризи.

Війна в Україні призвела до найбільшої міграційної кризи в Європі з часів Другої світової війни. Понад 14,5 млн громадян виїхали з України після 24 лютого 2022 року, із них 11,7 млн – до країн Євросоюзу¹. Цей виклик Європа і світ долали, маючи за плечима досвід, набутий під час Європейської міграційної кризи 2015 року. Проте масштаби вимушеної міграції українців змусили країни ЄС вживати безпрецедентних заходів із надання нашим громадянам захисту від російської військової навали.

Варто зазначити, що європейська спільнота цей виклик успішно долає, впроваджуючи ефективні механізми адаптації українських біженців та осіб, що отримали тимчасовий захист. За прогнозними оцінками, можливість перебування таких категорій людей у країнах ЄС буде продовжена щонайменше до завершення активних бойових дій в Україні. Проте поза увагою українського політикуму та наукового співтовариства залишається проблема зворотної соціальної адаптації сьогоденних мігрантів, створення стимулюючих умов для їх повернення в Україну. Постає необхідність дослідження європейських моделей та механізмів соціальної адаптації українських мігрантів, насамперед у країнах Східної Європи з їх подібною культурно-етичною ідентичністю, у контексті формування оптимальних умов і засад їх зворотної міграції й реінтеграції, а також можливості використання феномена соціальної адаптації вимушених мігрантів для реалізації європрагнень України, її входження в ЄС.

¹ Михайлов Д. (2023). Скільки українців, які поїхали з країни через війну, планують повертатися – опитування. URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuu-t-povertatisa-dodomu-opituvanna/>

Внесок у вивчення загальних проблем міграції та розгляд між-культурних особливостей у цьому процесі зробили представники західної науки другої половини ХХ століття, зокрема М. Бойд, Т. Буш, П. Ді Маджіо, Х. Злотнік, Н. Кібріа, О. Коннор, Д. Мессей, М. Міллс, К. Ньюман, А. Портес, Д. Сенсбреннер, О. Старк, С. Таколі, М. Тодаро, М. Тьєнда та інші.

Останні дослідження та публікації були значною мірою зосереджені на пріоритетах забезпечення потреб вимушених переселенців, їхньої адаптації, а також проблематиках приймаючих громад. Таким питанням присвячено праці R. Armitage¹, J. George, A. Adelaja², P. Petakh, A. Kamyshnyi³, Y. Roitblat⁴, D. Salihu⁵, Y. Varyvoda⁶, P. Verme, K. Schuettler⁷, Y. Zhou, G. Grossman, S. Ge⁸ та інших.

В українській науковій літературі проблематика правового становища біженців досліджувалась у роботах С. Бритченка, М. Буроменського, О. Піскуна, Ю. Римаренка, С. Чеховича та інших науковців. Системно досліджуючи особливості міграційних процесів доковідного періоду, Є. Лібанова⁹ акцентувала на масштабах, причинах і наслідках трудової міграції українців.

Водночас результати досліджень українських науковців здебільшого пов'язані з довоєнними, ковідними та постковідними дослідженнями сутності й особливостей міграції. При цьому західні

¹ Armitage R. (2022). War in Ukraine and the inverse care law. *The Lancet Regional Health – Europe*. Vol. 17. Art. 100401. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lanep.2022.100401>

² George J., Adelaja A. (2022). Armed conflicts, forced displacement and food security in host communities. *World Development*. Vol. 158. Art. 105991. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105991>

³ Petakh P., Kamyshnyi A. (2023). Risks of outbreaks: The health concerns of internally displaced persons in Transcarpathia, Ukraine. *New Microbes and New Infections*. Vol. 52. Art. 101106. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nmni.2023.101106>

⁴ Roitblat Y. et al. (2022). Immediate physical needs of refugees during the Ukrainian armed conflict of 2022. *Health Policy*. Vol. 126(12). pp. 1303–1309. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2022.10.008>

⁵ Salihu D. et al. (2022). Anxiety, depression and stress among internally displaced persons and host community in an armed conflict region: A comparative study. *Psychiatry Research*. Vol. 315. Art. 114700. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114700>

⁶ Varyvoda Y. et al. (2022). Ukraine's most vulnerable need healthcare: Priorities during the armed conflict. *Public Health in Practice*. Vol. 4. Art. 100296. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhip.2022.100296>

⁷ Verme P., Schuettler K. (2021). The impact of forced displacement on host communities: A review of the empirical literature in economics. *Journal of Development Economics*. Vol. 150. Art. 102606. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2020.102606>

⁸ Zhou Y., Grossman G., Ge S. (2023). Inclusive refugee-hosting can improve local development and prevent public backlash. *World Development*. Vol. 166. Art. 106203. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106203>

⁹ Лібанова Е.М. (2018). Зовнішня трудова міграція українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(33). С. 11–26. URL: <https://dse.org.ua/archive/33/1.pdf>

науковці, як правило, орієнтовані на дослідження міграційної політики Євросоюзу в контексті безпеки ЄС, окремих аспектів приймаючих громад та/або країн. Проблеми, пов'язані з масовою вимушеною міграцією українців, соціальна адаптація біженців та осіб, які отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, зокрема Східної Європи, недостатньо досліджені.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є виокремлення ключових моделей та механізмів соціальної адаптації вимушених мігрантів з України в країнах Східної Європи на прикладах Польщі та Чехії, а також визначення напрямів подальших наукових розвідок за цим напрямком.

Основою дослідження є загальнонаукові й спеціальні методи пізнання, а також методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, індукції та дедукції), структурно-функціонального й системного аналізу, абстрактно-логічні й гіпотетичні методи.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За геосхемою, складеною Статистичним відділом ООН, до країн Східної Європи, крім України, віднесено Болгарію, Молдову, Польщу, Румунію, Словаччину, Угорщину та Чехію (російські та білоруські аспекти примусової/вимушеної міграції українських громадян у цьому дослідженні не розглядаються). Регулювання потоків мігрантів, обмеження потоків та/або перенаправлення біженців, стимулювання міграції належного та ефективного людського ресурсу є основними постулатами міграційної політики ЄС, які закріплені в системі спільного міграційного права Євросоюзу, у міграційних угодах. Проте ці питання мають відмінності та свою специфіку в національному законодавстві країн – членів ЄС. Основні напрями міграційної політики ЄС охоплюють забезпечення можливостей для легальної міграції, заохочення інтеграції громадян третіх країн, надання допомоги мігрантам у пошуку житла, працевлаштуванні, здобутті освіти, отриманні доступу до медичної допомоги, але не обмежуються цими питаннями.

Стати мігрантом, виїхавши до країн Східної Європи під час воєнного стану, можливо за трьома основними схемами. Перша передбачає міграцію в стандартному порядку безвізового режиму для українців

до 90 днів або на інші терміни за наявності спеціальних підтвердних документів (віз) на працевлаштування, навчання тощо. Слід зазначити, що такою стандартною схемою від початку війни скористалися більше половини українських вимушених мігрантів. Друга схема міграції – отримання статусу біженця, вона чітко врегульована в національних законодавствах, її трансформації та тенденції системно досліджуються вітчизняними й іноземними науковцями. За окремою інформацією, частка українців, які вирішили отримати статус біженців, доволі незначна, але їх кількість, вікові чи інші якісні показники на сьогодні невідомі. Третя схема, а саме – тимчасовий захист, стала своєрідною новацією для Європейського співтовариства, незважаючи на те, що базова Конвенція ООН про статус біженців була прийнята ще у 1951 р. Відтоді тимчасовий захист, як додаткова чи проміжна форма надання притулку особам, які цього потребують, застосовувалась різними країнами під час масштабних міграційних криз. Але тільки через півстоліття була прийнята Директива № 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р.¹, яка стосується тимчасового захисту й мінімальних стандартів надання допомоги в разі масового прибуття переміщених осіб, а також дієвих заходів для збалансування зусиль держав-членів у прийманні цих осіб та їх подальшому переселенні. Згідно з Рішенням Ради ЄС № 2022/382 від 04 березня 2022 р.², зазначену Директиву було застосовано вперше. Тимчасовий захист запроваджено для переміщених осіб з України. Потрібно зазначити, що статус тимчасового захисту відрізняється від статусу біженця, українці можуть обирати, яким із них скористатися.

За даними Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) понад 8 млн українських біженців знайшли прихисток у 34 країнах світу, включно з Європою, із них 4,8 млн зареєстровані за тимчасовими національними схемами захисту³. На малюнку 1 наве-

¹ Council Directive No 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055>

² Council Implementing Decision (EU) No 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive No 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32022D0382>

³ Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2. UNHCR Regional Bureau for Europe. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>

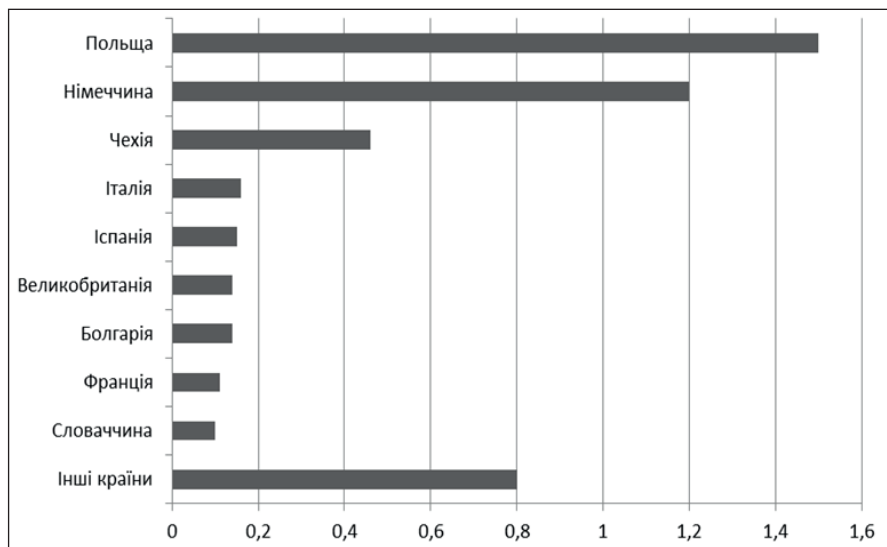
дено умовні профілі біженців і осіб, які отримали тимчасовий захист, та їхнє соціально-економічне становище. Зазначимо, що 90% біженців становлять жінки та діти, водночас 70% дорослих мають вищу освіту. Значна частина біженців уже отримали роботу та майже всі відправили своїх дітей до шкіл у приймаючих країнах.

Мал. 1. Профілі біженців та їхня соціально-економічна ситуація

Станом на кінець листопада 2022 р. найбільшу кількість осіб зі статусом тимчасового захисту зареєстровано в Польщі, Німеччині та Чехії¹ (мал. 2). Чехія є лідером серед приймаючих країн в Європі за кількістю мігрантів на душу населення.

¹ Курилюк Ю.Б., Родінова Н.Л., Овчар П.А. (2022). Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство*. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-34>

Мал. 2. Кількість українських біженців із статусом тимчасового захисту в країнах Європи (млн осіб)

На нашу думку, більшість українців обирали країну тимчасового захисту у Східній Європі, усвідомлюючи певну спільну історико-культурну спадщину, етнічну спорідненість. Показовими з цієї точки зору є Польща та Чехія.

Феномен соціальної адаптації вимушених мігрантів з України в країнах Східної Європи базується на спорідненості етнічних коренів. Насамперед ця спорідненість полягає у схожості мов, які належать до спільної (балто-слов'янської) мовної групи та потребують менших зусиль для вивчення порівняно з мовами Західної та/або Південної Європи. Спорідненість проявляється і в соціально-поведінкових аспектах життя, доводячи, що повсякденні ціннісні орієнтири поляків, чехів та українців мають багато спільного. До того ж, переважна більшість українців вважають себе європейцями та підтримують вступ України до ЄС та НАТО¹.

Незважаючи на, здавалось би, серйозну різницю в конфесійних практиках між Україною, Польщею та Чехією, для самих українців не

¹ Кожен другий українець вважає себе європейцем – нове опитування / Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10141-kozhen-drugyi-ukraintec-vvazhaie-sebe-ievropeicem-nove-opytuvannia.html>

існує виразних бар'єрів, які б обмежували чи унеможливлювали міграцію. На нашу думку, сформований в українців за роки незалежності конфесійний плюралізм майже нейтралізував існуючу різницю належності до певної конфесії в межах одного релігійного напрямку. Саме тому для наших співвітчизників конфесійне різноманіття європейського суспільства не є перешкодою при виборі тієї чи іншої країни перебування. Позитивні перспективи швидкої соціальної адаптації в країнах Східної Європи також підтверджуються значним досвідом заробітчанства українців, особливо в Польщі. Значні та привабливі стипендіальні програми Чехії стали визначальним чинником ухвалення рішення про міграцію саме туди для численних випускників шкіл, студентів та їхніх батьків.

Аналіз моделей та механізмів регулювання тимчасового захисту вимушених мігрантів з України в Польщі та Чехії свідчить про їх подібність. Тимчасовий захист для громадян України – це не статус біженця. Можна в будь-який час відвідати Україну або й зовсім повернутися назад. Обидві країни врегулювали питання тимчасового захисту українських громадян, які в'їхали до 24 лютого 2022 р., а також установили особливий режим сприяння українським громадянам, які змушені були шукати прихистку в їхній країні без закордонного паспорта або з паспортом, термін дії якого закінчується. Отримавши тимчасовий захист у Польщі або Чехії, українські громадяни мають право жити, легально працювати та одержувати соціальну підтримку, зокрема безкоштовні житло, їжу, медичне обслуговування (лікування), проїзд потягом та громадським транспортом, а також гуманітарну, фінансову та соціальну допомогу. Українські діти безкоштовно навчаються в школах, дитсадках та ліцеях. В обох країнах створено мережу офіційних центрів допомоги українцям. Забезпечено україномовні ресурси допомоги та консультацій, організовано курси з вивчення польської/чеської мов.

Цікавою та корисною для соціальної адаптації, на нашу думку, є впроваджена практика роботи в багатьох недержавних організаціях, які допомагають мігрантам, міжкультурних працівників. Це не просто перекладачі? а люди, які можуть допомогти розібратися в різних законах, документах, інституціях, сходити разом з українським мігрантом у різні офіційні установи, школи тощо. Їхні послуги безкоштовні, але потребують завчасного узгодження.

Окремо, на нашу думку, доцільно окреслити деякі особливі освітні аспекти чеської системи адаптації вимушених мігрантів. Наприклад, якщо учень або група учнів середньої школи недостатньо або зовсім не володіють чеською мовою, кожна школа розв'язує це питання по-своєму. Є визначені школи для дітей-іноземців, є окремі класи. Інші школи, навпаки, намагаються інтегрувати дітей, рідною мовою яких не є чеська. Школи мають право запросити асистента, який допомагатиме учням-іноземцям порозумітися з учителями та чеськими учнями.

Війна в Україні викликала величезну хвилю солідарності в чеських університетах. Міністерство освіти Чехії для навчання в чеських вишах новоприбулих українських студентів виділило 150 млн крон. Допомогу можуть отримати як ті, хто вступить на повне навчання, так і ті, хто приїде на короткострокову навчальну програму. Останні мають право на стипендію в 15 тис. крон на місяць. Університети також пропонують додаткові можливості проживання в гуртожитках. Створено кризові телефонні лінії та чати для психологічної допомоги, які ведуть студенти психологічних інститутів. Студенти з мовними навичками займаються перекладами для українських біженців. Ще однією особливістю є те, що в Чехії українські дипломи, випущені в період з 6 червня 1972 р. до 27 лютого 2000 р., підпадають під «Протокол про еквівалентність освіти, наукових звань та титулів, виданих або наданих у Чехословацькій Соціалістичній Республіці та Союзі Радянських Соціалістичних Республік» (підписаний 6 червня 1972 р. у Празі). Дипломи того періоду за цим Протоколом визнаються автоматично, без нострифікаційного провадження, еквівалентними дипломам, виданим у Чехії, а це створює практичні передумови для належного працевлаштування українських мігрантів, а також долучення науковців до роботи в наукових установах Чехії.

Механізми соціальної адаптації вимушених мігрантів, зокрема тих осіб, що перебувають під тимчасовим захистом, ретельно розроблені та своєчасно прийняті приймаючою стороною, допомагають найефективніше розв'язувати складну сукупність об'єктивних соціальних проблем, з якими сьогодні стикаються як українці, так і поляки й чехи. На нашу думку, ми маємо таку ситуацію, коли окреслене коло соціальних проблем має однакову важливість для обох сторін, і їх ефективне та своєчасне подолання сприяє взаємному соціальному зближенню.

IV. ВИСНОВКИ

Сучасне українське суспільство здебільшого має чітку європейську орієнтацію. Показники самоідентифікації та вектора розвитку однозначно підтверджують прагнення жителів України до асиміляції з Європейським співтовариством. Такі європрагнення України та українців можливо вважати наріжним каменем феномену соціальної адаптації вимушених мігрантів з України в країнах Європи. Вибір більшістю українців своїм місцем прихистку країн Східної Європи, зокрема Польщі та Чехії, базується на спорідненості етнічних коренів, історико-культурної спадщини, попередніх багатих взаємозв'язках та досвіді соціально-економічної взаємодії.

Упроваджене в Польщі та Чехії, інших країнах ЄС регулювання тимчасового захисту вимушених мігрантів, моделі й механізми соціальної адаптації українців, які отримали такий статус, свідчать про системність та ефективність таких заходів. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що більше третини українських мігрантів, незважаючи на окремі соціально-побутові та адаптаційні проблеми, бажають залишитися в країнах Євросоюзу¹.

Водночас такий показник бажаючих не повертатись в Україну поглиблює іншу проблему. Масштаби міграції українського населення є катастрофічними. За грубими підрахунками, загальна кількість вимушених переселенців усередині країни та біженців за кордон може сягати 30–40% населення України. Варто зазначити, що закордонна міграція зазвичай має тимчасовий характер і за статистикою не більше 10 % тимчасових мігрантів залишаються в країні перебування на постійній основі. Проте стосовно українських мігрантів ситуація інша: тільки 12% громадян, які отримали захист у країнах – членах ЄС, мають намір повернутися додому протягом найближчих трьох місяців. Об'єктивна невизначеність щодо тривалості війни та загроза можливого заморожування конфлікту можуть призвести до намагань більшості мігрантів не повертатися в Україну, що підвищує ризики значного відтоку людського, у тому числі й інтелектуального капіталу.

У таких умовах на порядку денному подальших наукових розвідок можуть стати напрями щодо створення сприятливих умов для

¹ Осадча Я. (2023). Понад третина переселенців з України планують залишитися у країнах ЄС – опитування. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/16/254309/>

повернення громадян з-за кордону, підвищення зацікавленості в підтриманні контактів тимчасових мігрантів з Україною, вивчення їхнього внеску в безпеку та повоєнне відновлення. Особливої актуальності набувають дослідження застосовності кращого досвіду соціальної адаптації мігрантів, насамперед щодо працевлаштування, навчання та освіти в процесах їхньої зворотної адаптації в Україні та відновлення трудових національних ресурсів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кожен другий українець вважає себе європейцем – нове опитування / Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10141-kozhen-drugyi-ukraïnec-vvazhaie-sebe-ievropeïcem-nove-opytuvannia.html>
2. Курилюк Ю.Б., Родінова Н.Л., Овчар П.А. (2022). Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство*. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-34>
3. Лібанова Е.М. (2018). Зовнішня трудова міграція українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(33). С. 11–26. URL: <https://dse.org.ua/arhivce/33/1.pdf>
4. Михайлов Д. (2023). Скільки українців, які поїхали з країни через війну, планують повертатися – опитування. URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukraïnciv-aki-poïhali-z-kraïni-cerez-vïynu-planuut-povertatisa-dodomu-opituvanna/>
5. Осадча Я. (2023). Понад третина переселенців з України планують залишитися у країнах ЄС – опитування. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/16/254309/>
6. Armitage R. (2022). War in Ukraine and the inverse care law. *The Lancet Regional Health – Europe*. Vol. 17. Art. 100401. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2022.100401>
7. Council Directive No 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055>
8. Council Implementing Decision (EU) No 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive No 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32022D0382>
9. George J., Adelaja A. (2022). Armed conflicts, forced displacement and food security in host communities. *World Development*. Vol. 158. Art. 105991. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105991>
10. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2. *UNHCR Regional Bureau for Europe*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>
11. Petakh P., Kamyshnyi A. (2023). Risks of outbreaks: The health concerns of internally displaced persons in Transcarpathia, Ukraine. *New Microbes and New Infections*. Vol. 52. Art. 101106. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nmni.2023.101106>
12. Roitblat Y. et al. (2022). Immediate physical needs of refugees during the Ukrainian armed conflict of 2022. *Health Policy*. Vol. 126(12). pp. 1303–1309. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2022.10.008>
13. Salihu D. et al. (2022). Anxiety, depression and stress among internally displaced persons and host community in an armed conflict region: A comparative study.

- Psychiatry Research*. Vol. 315. Art. 114700. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114700>
14. Varyvoda Y. et al. (2022). Ukraine's most vulnerable need healthcare: Priorities during the armed conflict. *Public Health in Practice*. Vol. 4. Art. 100296. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhip.2022.100296>
 15. Verme P., Schuettler K. (2021). The impact of forced displacement on host communities: A review of the empirical literature in economics. *Journal of Development Economics*. Vol. 150. Art. 102606. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2020.102606>
 16. Zhou Y., Grossman G., Ge S. (2023). Inclusive refugee-hosting can improve local development and prevent public backlash. *World Development*. Vol. 166. Art. 106203. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106203>

REFERENCES

1. Armitage R. (2022). War in Ukraine and the inverse care law. *The Lancet Regional Health – Europe*. Vol. 17. Art. 100401. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lanep.2022.100401>
2. Council Directive No 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055>
3. Council Implementing Decision (EU) No 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive No 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32022D0382>
4. Every second Ukrainian considers himself a European – a new survey / Trade Union of Education and Science Workers of Ukraine. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10141-kozhen-drugyi-ukrainec-vvazhaie-sebe-ievropeicem-nove-opytuvannia.html> [in Ukrainian]
5. George J., Adelaja A. (2022). Armed conflicts, forced displacement and food security in host communities. *World Development*. Vol. 158. Art. 105991. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105991>
6. Kuryliuk Y.B., Rodinova N.L., Ovchar P.A. (2022). Problemy ta perspektyvy mihratsiynoyi polityky ES [Problems and prospects of EU migration policy]. *Economy and society*. No 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-34> [in Ukrainian]
7. Libanova E.M. (2018). Zovnishnya trudova mihratsiya ukrayintsv: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scope, causes, consequences]. *Demography and social economy*. No 2(33). pp. 11–26. URL: <https://dse.org.ua/archive/33/1.pdf> [in Ukrainian]
8. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2. *UNHCR Regional Bureau for Europe*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>
9. Myhailov D. (2023). Skil'ky ukrayintsv, yaki poyikhaly z krayiny cherez viynu, planuyut' povertatysya – opytuvannya [How many Ukrainians who left the country because of the war plan to return – survey]. URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuut-povertatysa-dodomu-opytuvannya/> [in Ukrainian]
10. Osadcha Y. (2023). Ponad tretyna pereselentsiv z Ukrayiny planuyut' zalyshytysya u krayinakh YES – opytuvannya [More than a third of immigrants from Ukraine plan to stay in EU countries – survey]. *Ukrainian Pravda. Life*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/16/254309/> [in Ukrainian]
11. Petakh P., Kamyshnyi A. (2023). Risks of outbreaks: The health concerns of internally displaced persons in Transcarpathia, Ukraine. *New Microbes and New Infections*.

- Vol. 52. Art. 101106. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nmni.2023.101106>
12. Roitblat Y. et al. (2022). Immediate physical needs of refugees during the Ukrainian armed conflict of 2022. *Health Policy*. Vol. 126(12). pp. 1303–1309. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2022.10.008>
 13. Salihu D. et al. (2022). Anxiety, depression and stress among internally displaced persons and host community in an armed conflict region: A comparative study. *Psychiatry Research*. Vol. 315. Art. 114700. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114700>
 14. Varyvoda Y. et al. (2022). Ukraine's most vulnerable need healthcare: Priorities during the armed conflict. *Public Health in Practice*. Vol. 4. Art. 100296. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhip.2022.100296>
 15. Verme P., Schuettler K. (2021). The impact of forced displacement on host communities: A review of the empirical literature in economics. *Journal of Development Economics*. Vol. 150. Art. 102606. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2020.102606>
 16. Zhou Y., Grossman G., Ge S. (2023). Inclusive refugee-hosting can improve local development and prevent public backlash. *World Development*. Vol. 166. Art. 106203. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106203>